

Г. В. Колеснікова,
пошукач Інституту економіки промисловості НАН України
м. Донецьк

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ МІКРОСТРАХУВАННЯ ТА ГАРАНТУВАННЯ КРЕДИТІВ МАЛОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Стабільне фінансування підприємницької діяльності в період ринкової трансформації економіки завжди було однією з актуальних проблем на шляху стійкого зростання економіки. Підприємства малого бізнесу і у розвинутих країнах, і в тих, що тільки розвиваються, завжди мали труднощі з отриманням фінансової допомоги від банків і фінансових установ. Фактично більшість підприємств малого бізнесу починає свою діяльність без будь-якої початкової підтримки. Підприємець, зазвичай, отримує свою першу невелику частину фінансування, у якій у нього існує потреба, зі своїх власних заощаджень або за рахунок заощаджень своєї сім'ї. Також підприємства малого бізнесу схильні вважати, що без отримання коштів від кредитних установ їх розвиток є складним й не таким стрімким, як хотілося.

У процесі кредитування малі підприємства стикаються з проблемою надання банку забезпечення для отримання коштів в необхідному обсязі. Тому виникає потреба заміщення частини розміру забезпечення шляхом надання гарантій від третьої сторони. З огляду на те, що кредитування малого підприємництва є ризиковим, фінансова спроможність банків опиняється під значною загрозою, якщо не сформувавши гарантій повернення їхнього кредиту. Обидві сторони дуже потребують формування надійної системи гарантування. Іноземний досвід переконливо свідчить, що дієвими елементами цієї системи зазвичай є гарантійні фонди (державні, місцеві та інших форм власності), а також товариства взаємного кредитування. Ще однією системою захисту від певного ризику є мікрострахування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про можливість запровадження схем гарантування кредитів широко розглядається в публікаціях зарубіжних авторів, зокрема Д. Крук, Р. Джуччі, І. Пеліпась у роботі «Гарантійні фонди для підприємств малого і середнього бізнесу» [1] розглядають можливість створення гарантійних фондів для суб'єктів малого та середнього бізнесу як інструменту, що спрощує їх доступ до фінансового капіталу. Ці питання також досліджуються в публікаціях вітчизняних авторів: С. В. Усенко, С. Григор'єва, В.І. Ляшенка, Т.В. Світличної. Зокрема, С. В. Усенко у статті «Гарантійний

фонд в системі фінансового кредитування підприємств» [2] зазначає, що гарантійні схеми розширюють можливість доступу до фінансових ресурсів, перш за все для підприємств, що розпочинають свій бізнес та мають високий темп розвитку; у публікації С. Григор'єва «Принципи створення та функціонування фондів кредитної гарантії» [3] запропоновано застосування фонду кредитних гарантій як організації, яка б приймала на себе значну частину ризику в ході кредитування; у роботі В. І. Ляшенка та Т. В. Світличної «Кредитна інфраструктура малого бізнесу: ретроспектива і перспектива» [4] розглянуто особливості діяльності компаній взаємних гарантій та товариств взаємного гарантування кредитів у країнах Європи, а також пропонується поетапний підхід до формування регіональної мережі спеціалізованих небанківських фінансово-кредитних та кредитно-гарантійних закладів з розвитку малого підприємництва.

Питання мікрострахування розглянуто в статті російського автора Е.С. Гребенщикова «Мікрострахування — не вповне обычное страхування и не только для малоимущих» [5].

Однак необхідне детальніше вивчення ролі держави та її можливостей із забезпечення розширення джерел фінансування підприємств малого бізнесу за рахунок надання державних гарантій при отриманні кредитів. У зв'язку з важливістю забезпечення доступу малих підприємств в Україні до необхідних обсягів фінансових ресурсів постає проблема продовження пошуку та практичної реалізації нових ефективних шляхів вирішення проблем формування кредитно-гарантійних та мікрострахових установ. Особливо це актуально в жорстких умовах світової фінансової кризи, коли відбувається збільшення ризиків при кредитуванні і внаслідок банки зовсім припиняють кредитування.

Мета. Основною метою статті є узагальнення світового досвіду підтримки кредитування малого бізнесу, а також обґрунтування необхідності залучення додаткових джерел фінансових ресурсів шляхом розробки схем гарантування кредитів та мікрострахування.

Виклад основного матеріалу. Формування рин-

кової системи господарювання в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх сферах економіки. Одним із перспективних напрямів створення конкурентно-ринкового середовища є розвиток малого бізнесу. Він значною мірою залежить від фінансового забезпечення його діяльності. Звідси особливого значення набуває кредитна підтримка малого бізнесу вітчизняними банківськими установами. Малий бізнес в Україні досьгодні стикається з безліччю проблем в процесі отримання банківського кредиту. При цьому розвиток таких підприємств без кредитних засобів не завжди можливий.

Відсутність у господарській системі стійкого джерела фінансування, спрощеного доступу до нього суб'єктів підприємницької діяльності для відтворення капіталу зумовлює падіння конкурентоспроможності підприємств, зниження обсягів виробництва товарів та послуг, недостатнє використання нових технологій.

Банківське кредитування потенційно є найефективнішим легальним джерелом ресурсів для малого бізнесу, зазвичай кредитні кошти банків спрямовуються на задоволення регулярних потреб малих підприємств та довгострокові інвестиції. Кредитування являє собою особливий процес, що складається з ряду етапів, кожний з яких забезпечує вирішення певних завдань, а в сукупності досягаються головні цілі [6].

У літературі виділяють такі основні причини, чому підприємства малого бізнесу мають обмежений доступ до фінансування: — кредитування малих підприємств зазвичай вважають ризикованим в силу мінливості обставин, з якою зіштовхуються підприємства малого бізнесу, їх уразливості до економічних змін; — банки завжди мають упереджене ставлення й віддають перевагу кредитуванню великих корпоративних позичальників; — високі банківські адміністративні витрати під час кредитування невеликих позичальників; — брак у малих підприємств відповідних даних бухгалтерської звітності та іншої документації, яку вимагають банки, а також цінних паперів або кредитного забезпечення під позики [3, с. 2].

Чинниками, котрі обмежують можливості малих підприємств отримати банківський кредит, є, з одного боку, жорсткіші вимоги банків до малих підприємств щодо надання гарантій повернення кредиту внаслідок відсутності в останніх тривалої кредитної історії, підвищених виробничих ризиків, мобільності капіталу, а з іншого боку, властива малим підприємствам специфічна структура активів, у якій мінімальний внесок нерухомості, що могло б служити заставою повернення кредиту. Крім того, банківський сектор більшою мірою орієнтований на обслуговування великих підприємств, що істотно підвищує витрати кредитування малих підприємств і призводить до підвищення

ставок за кредитами. Для комерційних банків робота з клієнтами, які отримують незначні кредити (здебільшого це малі підприємства), є низькорентабельною.

Важливий бік справи — це забезпеченість кредиту. Сьогодні малі підприємства не в змозі виконати заставні зобов'язання, тому що вони не мають достатнього забезпечення, або застава, яка ними пропонується, не досить ліквідна. Зрештою, і проценти за кредити такі високі, що навіть за сприятливих економічних умов повернути їх важко. Через неможливість отримувати кредити офіційно малі підприємства користуються послугами «чорного» ринку кредитів. Оскільки кредити видаються на певних умовах, то вони часто бувають такими, що затягують «молоді» малі підприємства в тенета тіньової економіки.

Отже, перед малими підприємствами постають такі проблеми, пов'язані з банківським кредитуванням:

- 1) мале підприємство не може надати необхідного забезпечення для отримання кредиту;
- 2) надто високі процентні ставки за кредитами;
- 3) оформлення документів на кредит складне або забирає багато часу;
- 4) термін кредитування недостатній.

На відміну від України, у Європі кредитуванню малого та середнього бізнесу міжнародні фінансові інститути надають великого значення. Так, у ЄС діє спеціальна програма, що передбачає розподіл фінансової допомоги, призначеної для кредитування малого бізнесу, через Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), інші європейські фінансові інституції.

У країнах Європи діє прийнята у 2000 році Європейська хартія для малих підприємств (European Charter for Small Enterprises). Країни, що приєдналися до цього документа, розглядають малий та середній бізнес як ключовий елемент інновацій і створення нових робочих місць. Також країни зобов'язуються зосередити свою увагу на таких напрямках: освіта та підготовка кадрів; створення пільгових умов для швидкого запуску бізнесу; забезпечення доступу малого й середнього бізнесу до сучасної інформації та технологій; створення адекватної правової та податкової бази, що сприяє розвитку малого й середнього бізнесу [7].

Майже 40 країн приєдналися до Хартії та висловили свою відданість її принципам. Участь України в процесі Хартії передбачається Указом Президента та Резолюцією Кабінету Міністрів України, прийнятою в липні місяці 2008 року. Уряд України повністю підтримує принципи Хартії і вважає їх впровадження вкрай необхідним для створення більш сприятливого середовища для росту малих підприємств в Україні, аби вони змогли повністю розкрити свій потенціал та зробити гідний внесок в економічне зростання країни.

Одним із 10 принципів Хартії є «доступ до

фінансів», у рамках якого обов'язковим є впровадження схем гарантування кредитів малому підприємництву.

У світовій практиці для вирішення проблем високого ризику кредитування підприємств малого бізнесу та неможливості надання ними достатнього кредитного забезпечення багато країн запровадили схеми кредитної гарантії. Основною спільною рисою цих схем є те, що ризик кредитування в них розподіляється в узгоджених пропорціях між позикодавцем (банком або фінансовою установою) та гарантійною організацією. Такі схеми гарантують компенсацію банкам у випадку невиконання позичальниками їх зобов'язань за виданими кредитами, таким чином зменшуючи ризики кредиторів. Без таких гарантії кредити або не видавалися взагалі, або видавалися в меншому обсязі, який необхідний для розвитку підприємств малого бізнесу.

Світовий досвід показує, що схеми гарантування кредитів розробляються з метою збільшення надходжень капіталу в реальний сектор економіки й особливо в розвиток малого підприємництва. Уряди країн, що впровадили такі схеми, бачили в них дві основні переваги. По-перше, це зменшує необхідність прямого виділення бюджетних коштів на підтримку підприємств малого бізнесу. По-друге, це сприяє розвитку навичок оцінки ризиків у кредиторів і позичальників, зміцненню довгострокових зв'язків між ними й у подальшому поступово призводить до ситуації, коли участь держави як гаранта стає необов'язковою.

Водночас є і негативні моменти в державних гарантіях. Насамперед, вважається, що вони можуть зробити й кредиторів і позичальників менш уважними до оцінки ризику при розробці умов кредитного договору, стимулювати надмірне звернення банків до гарантійних фондів. Однак досвід показує, що ретельно розроблені схеми гарантування кредитів мінімізують проблеми такого роду.

З метою впровадження й ефективного функціонування гарантійних схем міжнародними фінансовими інститутами й окремими країнами розроблені спеціальні документи. У них рекомендовані правила відбору позичальників та даються рекомендації з максимальних розмірів гарантії. Наприклад, для кожного окремого кредиту максимальний розмір гарантії не повинен перевищувати 50% від суми кредиту; максимальний обсяг усіх виданих під гарантію кредитів не повинен перевищувати загальний обсяг гарантійного фонду більш ніж в 5 разів.

Це дозволяє мінімізувати неповернення кредитів і відповідно збитки і приватних фінансових інститутів, і державного гарантійного фонду. Рекомендується також стягувати окремо плату на покриття адміністративних витрат із забезпечення гарантійних схем. Пла-

та може мати форму або одноразового авансового платежу в гарантійний фонд у розмірі 1 — 3 % від загальної суми, на яку надається гарантія, або щомісячного платежу, що розраховується залежно від залишкової суми, на яку надана гарантія. Для мінімізації ризиків гарантійний фонд повинен суворо дотримуватися принципу диверсифікованості по галузях і категоріях позичальників, а також не перевищувати встановлених меж для розмірів окремих гарантії.

Механізм діяльності фонду у спрощеному вигляді складається з таких етапів:

1. Підприємство звертається до банку, а для забезпечення кредиту пропонує певну заставу.
2. Банк розглядає заявку та приймає рішення про те, що кредит може бути наданий тільки за умови надання додаткового забезпечення або ж нестача забезпечення буде покрита гарантійним фондом.
3. Підприємство звертається до гарантійного фонду за наданням гарантії та передає документи, які підтверджують намір банку надати кредит.
4. Гарантійний фонд розглядає заявку та приймає рішення про надання (або відмову) гарантії.
5. Підприємство проводить оплату гарантійному фонду за надану гарантію.
6. Банк, гарантійний фонд та позичальник укладають договір гарантії.
7. Банк та підприємство укладають кредитний договір.

Схематично механізм діяльності фонду представлено на рис. 1

Додаткова необхідність впровадження схем гарантування кредитів зумовлена загальною економічною ситуацією, що склалася внаслідок світової фінансової кризи, яка завдала найбільшої шкоди фінансовій системі багатьох країн світу.

Для подолання наслідків кризи багато країн уживають заходи для посилення державного впливу на економіку. Зокрема приймаються антикризові програми, що включають комплекс екстрених заходів із забезпечення фінансової допомоги підприємствам малого бізнесу, які в основному зводяться до трьох напрямків:

По-перше, підтримка рівня продажу й запобігання зменшення обігового капіталу підприємств сектору малого бізнесу на основі надання експортних кредитів і гарантійних зобов'язань, полегшення податкового тягаря й надання відстрочки за податковими платежами, а також уживанням заходів щодо скорочення строків платежів усіма партнерами ділових відносин і забезпеченню безперервності грошових потоків.

По-друге, полегшення доступу підприємств малого бізнесу до фінансових ресурсів, своєчасне надання обігових коштів, реструктуризація кредитної за-

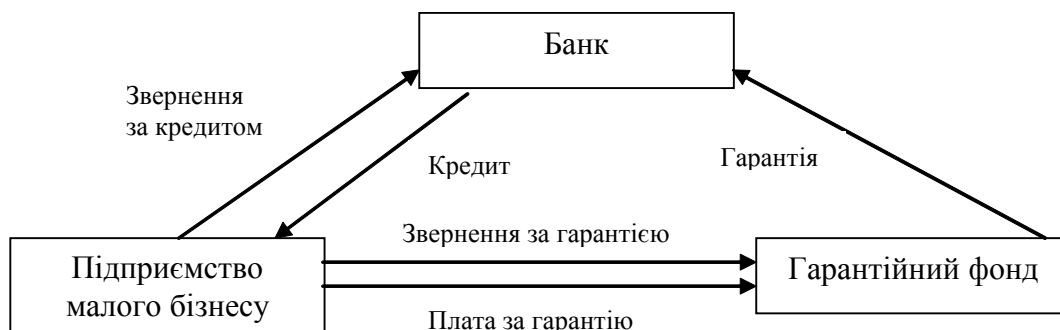

Рис. 1. Механізм діяльності гарантійного фонду

боргованості, розширення схем надання гарантій і поліпшення умов погашення діючих кредитів.

По-третє, здійснення фінансової підтримки підприємств малого бізнесу для забезпечення реалізації й завершення чинних інвестиційних і інноваційних проектів, що мають високу комерційну привабливість з метою забезпечення можливості в найближчому майбутньому здійснити вихід на ринок з новими продуктами й послугами, які мають підвищений попит. Така допомога здійснюється шляхом надання інвестиційних грантів, пільгових кредитів і вживанням заходів щодо забезпечення прискореної амортизації основних засобів і цільовим фінансуванням науково-дослідних й дослідно-конструкторських робіт.

Іншим джерелом додаткового фінансування малого підприємництва в країнах, що розвиваються, є мікрострахування. Досвід розвитку мікрострахування (м/с) узагальнювала й підготувала пропозиції з його регулювання Міжнародна асоціація страхових наглядачів (МАСН або IAIS). Наприкінці 2006 р. Робоча група МАСН з мікрострахування надрукувала доповідь, що визначила критерії, параметри й особливості мікрострахування як поняття й узагальнила підходи до мікрострахування в різних державах, передусім з погляду органів регулювання. Доповідь базується на даних, отриманих у ході опитування представників наглядових (регулятивних) організацій і об'єднань страховиків в країнах — членах МАСН (Issues in Regulation and Supervision of Microinsurance. Draft Issues paper. November 2006). Представники 40 країн узяли участь у цьому проекті. МАСН заявила про прагнення створити модель «режиму регулювання й нагляду», що сприяє поширенню м/с і разом з ним — страхування населення в цілому та підвищенню надійності й стійкості усєї фінансової системи.

На думку експертів МАСН, мікрострахування припускає:

— надання страхового захисту для домашніх господарств з низьким рівнем доходу зі схожим ризиковим профілем;

— страхування з низькими страховими сумами і відповідно з невеликими виплатами;

— страхування з низькими страховими внесками.

Мікрострахування визначається також як захист людей з невисокими прибутками від певних ризиків та обмін на сплату скромної премії, пропорційної вірогідності й вартості застрахованого ризику.

Експерти МАСН дійшли висновку, що, хоча в ряді стосунків мікрострахування представляє не що інше, як «спрошене страхування», тут також можуть знаходити застосування принципи пруденціального нагляду, розкриття інформації для утримувачів полісів, інвесторів і спонсорів, а від керівників мікрострахувика вимагається не менший професіоналізм, ніж у традиційних страхових компаніях.

Мікрострахування в останній період перебуває в полі зору і національних урядів, і впливових багатосторонніх міжнародних організацій (Світовий банк, Міжнародна організація праці, ОЕСР, за підтримки яких був створений міжнародний Центр мікрострахування, Всесвітня організація охорони здоров'я, організації системи ООН). Відповідні дослідження проблем мікрострахування проводило Мюнхенське перестрахове товариство. Практичний інтерес до цієї теми виявляли найбільші страхові корпорації, банки розвитку й сільгоспкредитування. Голландський страховий кооператив Eugeso, що займався раніше прямим страхуванням ризиків мікрострахування, останнім часом став пропонувати й послуги з їх перестраховання у своїй дочірній структурі Eureka Re [8].

Отже, міжнародний досвід показує, що гарантійні фонди створюються за участі держави, місцевих органів влади, банків, що кредитують малі підприємства. Основною ціллю їх діяльності є сприяння в отриманні малими підприємствами банківських кредитів та іншого додаткового фінансування. Поряд з цим, у зарубіжних країнах застосовується мікрострахування як інструмент захисту дрібних підприємств з невисокими доходами від ризиків неплатоспроможності. В Україні для впровадження державної політики підтрим-

ки розвитку малого підприємництва необхідне використання іноземного досвіду в запровадженні схем гарантування кредитів та мікрострахування як додаткового джерела надходження капіталу в реальний сектор економіки країни та страхового захисту від певних ризиків.

Література

1. **Гарантийные** фонды для предприятий малого и среднего бизнеса / Немецкая экономическая группа в Беларуси. — Режим доступа : <http://research.by/pdf/pp2005r01.pdf>. 2. **Про надання** у 2009 році державних гарантій за зобов'язаннями Державної служби автомобільних доріг: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 січня 2009 р. № 31 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 6. — Ст. 168. 3. **Григор'єв С.** Принципи створення та функціонування фондів кредитної гарантії / С. Григор'єв. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vldau/APK/2009/files/09gsmocg.pdf. 4. **Ляшенко В. И.** Кредитна інфраструктура малого бізнесу: ретроспектива та перспектива / В. И. Ляшенко, Т. В. Соколова // Вісник економічної науки. — 2006. — № 1. — С. 95. 5. **Дябин В. И.** Гарантійні схеми — реальний путь кредитування малого бізнесу / В. И. Дябин, А. Ш. Джагарян // Market. — 2002. — № 12. — С. 12 — 13. 6. **Марцин В. С.** Роль держави у формуванні сприятливої фінансово-кредитної політики в умовах економічної кризи / В. С. Марцин // Економіка. Фінанси. Право. — 2009. — № 4. — С. 18. 7. **Підтримка** розробки та впровадження Європейської хартії для малих підприємств в Україні / Представництво Європейського Союзу в Україні. — Режим доступу : http://ec.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2009/20090423_01_uk.htm 8. **Гребенщиков Э. С.** Мікрострахування — не вполне обычное страхование и не только для малоимущих / Э. С. Гребенщиков // Финансы. — 2007. — № 10. — С. 47.

Колеснікова Г. В. Про необхідність використання іноземного досвіду мікрострахування та

гарантування кредитів малому підприємству в Україні

У статті йдеться про світовий досвід використання гарантійних установ для підтримки малого підприємства. Проаналізовано основні параметри діяльності фондів гарантування кредитів та інститутів мікрострахування. Визначено можливості впровадження схем гарантування та мікрострахування підприємств малого бізнесу в Україні.

Ключові слова: кредит, фінансування, підприємство, малий бізнес, гарантія, фонд, банківська система, страхування, забезпечення, мікрострахування.

Колесникова А. В. Про необходимость использования зарубежного опыта микрострахования и гарантирования кредитов малому предпринимательству в Украине

В статье исследован мировой опыт использования гарантийных учреждений для поддержки малого предпринимательства. Проанализированы основные параметры деятельности фондов гарантирования кредитов и институтов микрострахования. Определены возможности внедрения схем гарантирования и микрострахование предприятий малого бизнеса в Украине.

Ключевые слова: кредит, финансирование, предпринимательство, малый бизнес, гарантия, фонд, банковская система, страхование, обеспечение, микрострахование.

Kolesnikova A. V. About the necessity of use of foreign experience microinsurance, and credit guarantee to small business in Ukraine

In the article research of world experience of the use of guarantee establishments is conducted for support of small enterprise. The basic parameters of activity of funds of guaranteeing of credits are analysed and institutes of mikroinsurance. Possibilities of introduction of charts of guaranteeing are certain and mikroinsurance of enterprises of small business in Ukraine.

Key words: credit, finance, entrepreneurship, small business, the guarantee fund, banking, insurance, security, micro-insurance.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2010

Прийнято до друку 30.04.2010